

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія KB
№ 23982-138223
від 14 червня 2019 р.

**ВИЩА
ОСВІТА
УКРАЇНИ**

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
1 (88)' 2023**

DOI: 10.32782/NPU-VOU.2023.1(88)

Засновники

ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Редакційна колегія

Валентина БОБРИЦЬКА, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Любов ДРОТЯНКО, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету

Наталія КОЧУБЕЙ, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (заступник головного редактора)

Сергій КУРБАТОВ, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, професор кафедри соціології Київського національного університету імені Вадима Гетьмана, радник президії НАПН України

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ, доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Олена МАТВІЄНКО, доктор педагогічних наук професор, завідувач кафедри початкової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ISSN 2078-1016

Наталія МОЗГОВА, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Мар'я НЕСТЕРОВА, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, академічний куратор кафедри Жана Моне «Соціальні та культурні аспекти Європейських Студій», директор Європейського центру досконалості «Європейські студії соціальних інновацій в освіті»

Володимир СЕРГІЄНКО, доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Віолета СКИРТАЧ, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету

Діана СПУЛБЕР, доктор філософії, професор Університету Генуї (Італія)

Наталія ТИТОВА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Олена ЯЦЕНКО, кандидат філософських наук, доцент, запрошений дослідник Інституту інженерії, орієнтованої на людину, Школа інжинірингу та інформатики Бернського університету (Швейцарія)

Редакційна рада

Віль БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Галина БЕРЕГОВА, доктор філософських наук, професор, професор кафедри журналістики та філології Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Володимир ЄВТУХ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан факультету соціально-економічних наук Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Наталія РІДЕЙ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Григорій ТОРБІН, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Адреса редакції:

01601, м. Київ вул. Пирогова, 9,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
тел.: +38-044-239-30-17

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: vou@udu.kyiv.ua
сайт журналу: journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou

Схвалено рішенням вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
протокол № 3 від 09.03.2023 р.

УДК 32.019
DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).01

РАШИЗМ: «НОВЕ/СТАРЕ» ОБЛИЧЧЯ АГРЕСОРА

© Андрущенко В., 2023

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Президент асоціації ректорів педагогічних університетів Європи

Ключові слова: «рашизм», «фашизм», війна, гібридна війна, військова агресія, ядерна зброя, консолідація людства на перемогу.

Аналізується злочинна природа російської влади, яка ініціювала та здійснює військові дії в Україні від 2014 року і до наших днів. Автор порівнює її з «фашистами» – основними злочинцями Другої світової війни, які ставили за мету оволодіння Європою та світом, чинили вбивства ні в чому неповинних людей, руйнували мирні міста та села, грабували культурні надбання народів, на території яких входили. «Рашизм» – це «фашизм» епо-

хи глобалізації (інформаційної революції, соціальної турбулентності), наявності зброї масового знищення. Між ними багато спільного. Насильство, попрання гуманістичних пріоритетів, масові вбивства, руйнація міст та сіл тощо однаково притаманні цим злочи́ним нашаруванням на живому тілі людської історії. У той же час, «рашизм» відрізняється від «фашизму», по-перше, мірою злоби, ненависті й підлості, з якою здійснюється їх агресія; по-друге, масивом відвертої брехні, яку вони викидають у духовний простір народів, на яких ця агресія спрямована; по-третє, «брязканням» зброєю масового знищення, якою вони погрожують світові; по-четверте, головною метою свого підлого вторгнення: якщо «фашизм» планував руйнацію держави, підкорення того чи іншого народу, обернення його в рабство, то «рашизм» ставить за мету їх цілковите знищення, виведення з історії та культури. Сформований генетично, «рашизм» є своєрідною омолою

на тлі людської цивілізації. Як вселенське зло, він не має права на існування в людському середовищі, має бути ізольованим від людства, а з часом – розсіяним

в історичному просторі й часі. Майбутня перемога України над «рашистами» стане найбільш вагомим внеском українців у збереження світової цивілізації.

Розробленість проблеми

Тема «рашизму» – злочинного явища в історії людської цивілізації – безпосередньо або опосередковано висвітлюється в працях (наукових та публіцистичних) таких українських авторів, як Володимир Горбулін, Борис Гуменюк, Михайло Журба, Петро Мироненко, Павло Кривонос, Володимир Сергійчук, Василь Ткаченко, Юрій Щербак та ін. Автори стверджують, що «рашизм» є різновидом нацизму, фашизму і синонімом терміну «російський нацизм», зосереджуються в основному на конкретних проявах «рашизму» в період його повноформатної війни в Україні, розкривають загрози, які він несе для Європи і всього цивілізованого світу. Менш висвітленими залишаються витoki цього ганебного явища, еволюція його жорстокості в історії людської цивілізації, засоби боротьби проти «рашизму» як однієї з основних проблем забезпечення життєздатності людства.

Виклад основного матеріалу

Поняття «рашизм» увійшло у філософсько-політологічний та культурологічний науковий обіг зовсім нещодавно. Ним позначається агресивна, злочинна людність (значна частина населення Російської Федерації), яка розв'язала проти України (лютий 2022 р.) повноформатну й відкрити війну, названу їх керівниками «спеціальною операцією». Цим поняттям охоплюються не тільки військові злочинці, які вторглися в українські землі й творять на них неприкриті, нічим не обумовлене насильство – руйнують, спалюють, розкрадають культурні надбання, вбивають, катують, але й всі ті, хто готував агресію, сприяв її розгортанню матеріально, підтримував духовно, а також замовчував (немовби не помічав!) те вселенське зло, яке впало на голови українців.

Більшість дослідників називають «рашизм» ідеологією. Політолог і юрист Олександр Костенко, наприклад, вважає його ідеологією, що базується на ілюзіях і обґрунтовує припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства; очільник Міністерства закордонних справ Латвії Едгарс Рінкевичс назвав його «звичайним фашизмом». Подібне визначення «рашизму» підтримує американський історик та письменник Тімоті Снайдер. Президент Польщі Анджей Дуда прирівнює злочини росіян в Україні до подій Голокосту. На думку Миколи Томенка, «рашизм» – людиноненависницька ідеологія, що за змістом суттєво не відрізняється від фашизму чи сталінізму. Рашизм маскується під антифашизм, але має фашистське обличчя і сутність, вважає політолог Станіслав Белковський.

Підсумовуючи та узагальнюючи попередні визначення, можна погодитись, що «рашизм» (від «Росія» (англ. *Russia*, «*Рашиа*») + «фашизм») або російський фашизм є терміном, який використовуються науковцями, політиками і публіцистами для позначення політичної ідеології та соціальної практики владного режиму Росії кінця ХХ – початку ХХІ століття, що базується на ідеях «особливої цивілізаційної місії» росіян, «старшості братнього народу», нетерпимості до елементів культури інших народів; на тоталітаризмі й імперіалізмі радянського типу, використанні російського православ'я як моральної доктрини, на геополітичних інструментах впливу насамперед енергоносіях для європейських країн, військової сили, стосовно країн, що входять до сфери впливу Російської Федерації [11].

До цього у більшості випадків про росіян говорили приблизно так, як і про інші народи Європи і світу: тоді-то ви-

ники, сформувались як народ, мають свої особливі й водночас спільні з іншими народами характеристики. Щоправда, проникливі історики відзначали якусь незрозумілу й практично невлівому генетично сформовану агресивність цього народу, нестримне, патологічне прагнення до завоювання чужих територій, ведення періодичних війн, спрямованих на підкорення інших народів і культур, невиразної, але помітної злоби, з якою здійснювались ці злоякісні процеси. Дослідники пояснювали це генетикою ординської історії, на основі якої формувався російський етнос.

У різні часи, які передували прямій агресії в Україну, російський вчений Лев Гумільов називав їх «потворним етносом». Світові лідери – Вінстон Черчилль, Шарль де Голль, Карл Маннергейм та ін. попереджали світову спільноту про загрозу, яку несе з собою радянське (російське, більшовицьке) входження в Європу в ході Другої світової війни. Президент США Рональд Рейган називав Радянський Союз «імперією зла»... Однак якоїсь особливої тривоги у більшості аналітиків світу означені особливості російського люду, навіть в умовах так званої «холодної війни», не викликали. Мовляв, а який народ в історії не воював, хто не зазіхав на чужі землі, не захоплював полонених, не погрожував...

І справді, історія та практика життєдіяльності багатьох народів знала багато чого такого, що виходило за межі цивілізаційних норм та принципів. Люди є люди. Як писав поет:

...У всякого своя доля
і свій шлях широкий,
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину...

Добро і зло – одвічні супутники історії. Вони завжди переплітались, десь вибухали культурним злетом, протуберан-

цями добра, творчості і свободи; в інших випадках падали на плечі людей важкими випробуваннями, обертались несправедливістю, суперечністю, а може, й злочином. З часом народи усвідомлювали свої місце та роль в історії, пишались здобутками або ж схиляли голови у покаянні за свою історичну похибку, приносили свої вибачення. І хоча в історії завжди перемагало «добро», соціального «зла» в ній також було немало. Не інакше, як суперечливими нині визнаються військові звитяги легендарного шумерського царя Гільгамеша (правив між 3000 та 2500 рр. до н.е.), знакові битви Олександра Македонського (336–329 рр. до н.е.). Таку ж оцінку історії отримали Хрестові походи середньовіччя (XI–XV ст.), тридцятирічна війна (1618 – 1648 рр.), колонізація земель та народів Африки та Латинської Америки. Вкрай негативно сприймалась війна США у В'єтнамі, російська агресія в Афганістані, дві світові війни XX століття. Понтифік Папа Римський Іван Павло II неодноразово вибачався перед людством за гріхи синів церкви (скоєні католиками в ході історії), запевняв, що церква зі свого боку прощає образи, заподіяні їй іншими (<https://www.pravda.com.ua/news/2001/10/26/2984748/>).

Здавалося, вершиною вселенського зла стала політика та практика фашизму, агресивна претензія Гітлера на світове панування. Аж, ні! XXI століття, яке за логікою світової історії, мало б стати найбільш гуманним століттям цивілізації, вибухнуло злоякісним витвором, якого людство ще не бачило. Цим витвором виявилась війна, розв'язана Росією проти України й проти всього цивілізованого світу. Предметом російської агресії тепер вже стали не тільки території, природні ресурси, культурні надбання чи навіть підкорення людності, а **фізичне знищення народу, який протистойть агресії**. Так звана «денацифікація українців» є нічим іншим, як спробою виведення українців з історії. Знищити, викреслити, обіграли (пограбувати) й забути – таким був і залишається основний задум «рашистів»

– соціальних злочинців, підлих бандитів, брудних покидьків історії. І все ж ми їм не по зубах! Адже йдеться про майже 40-мільйонний народ, який у всі часи був (і залишається нині) суб'єктом історії, створив унікальну культуру, вплив якої відчувається не тільки в європейському, але й у світовому просторі.

Російська агресія перетнула межі «дозволеного історією», стала загрозою не тільки для України, але й для всього світу. Рівень цієї загрози зростає поступово, особливо з приходом до влади нинішнього керівництва Росії. Своєрідними сходами заглиблення рашистів у злочин, їх політичного і морального падіння з початком ХХІ століття є Придністровський конфлікт, Перша російсько-чеченська війна 1994-1996 рр., Друга російсько-чеченська війна 1999-2009 рр., російсько-грузинська війна 2008 р., а особливо російсько-українська війна 2014 р., повноформатне військове вторгнення в Україну 2022 р.

Глибину провалля, до якого підштовхує росія європейські та інші народи світу, визначає **погроза застосування ядерної зброї**, потенціал якої в Росії є чи не найвищий у світі. За висновками вчених, ядерна зброя – це відтермінована смерть цивілізації. Її мають нині США, Росія (перед тим СРСР), Велика Британія, Франція, КНР, Індія, Пакистан і КНДР. Вважається, що Ізраїль також має ядерну зброю. Однак володіти й реально погрожувати – це різні речі. Більшість із ядерних країн розглядають її як «зброю стримування» і тільки Російська Федерація заявляє про можливість застосування у війні з Україною. А це означає, що в будь-яку мить війна може перетнути межі не тільки одного з народів (у цьому випадку українців), але й перерости у війну на знищення цивілізації – єдиного й унікального явища, досі відомого у Великому Космосі. І ця загроза є, на жаль, цілком реальною. Її ім'я визначається іменем головного ворога людства – Володимира Путіна і його кліки, яка злочинним шляхом прийшла до влади в Росії,

обдурила народ, періодично підштовхує його до чергового злочину. Враховуючи ж залученість до ганебної справи значної кількості росіян (за даними соціологічного обстеження, політику Путіна підтримують близько 83% громадян), цілком справедливим є визнання ворогом людства більшості населення Росії. Їх справедливо порівнюють з фашистами, називають агресорами, терористами, злочинцями, «рашистами».

Що стоїть за цими словами? Що об'єднує фашизм, нацизм, «путінізм»? Звідки така патологічна ненависть до України та українців, адже ще вчора ми вважались «братніми народами»? Відповідь на ці запитання ще тільки вимальовується. У попередньому ж визначенні можна сказати буквально наступне: «рашизм» – це «фашизм» епохи глобалізації та інформаційної революції, зброї масового враження й непомірних амбіцій на зверхність над людьми та світове панування; це «фашизм», оголтілий, здичавілий, дегуманізований, знелюднений.

«Рашизм» і «фашизм» об'єднують безпідставні прагнення до повного домінування над світом, перетворення в рабство народів і культур, на які спрямовується їх зажерливий погляд. Різниця ж полягає у рівні жорстокості, насильства і злоби, застосування насильства, інформаційної облуди, яку кидають «рашисти» на людей, а особливо за рівнем залякування можливістю застосування зброї масового знищення. За висновками аналітиків, у цих вимірах «рашисти» перекривають фашистів в десятки, а може, й у сотні разів. Але це ще не все. Вселенське зло «рашизму», яке принципово вирізняє їх від фашистів, полягає і ще в одному, можливо, навіть в основному вимірі: якщо фашисти ставили собі за мету розширення територій і панування над народами, то «рашисти» замахнулись на цілковите знищення народів, які не вписуються у потворну логіку їх панування над світом. Епіцентром цього задуму і початковим етапом його реалізації є Україна, далі – країни європейського простору, зрештою,

весь світ. Винищення непокірливих, домінування над світом – створення «третього Риму» – основна мета «рашистів». І що характерно, у разі невдачі, вони заявляють про свою рішучість знищити людство, цивілізацію, планету загалом. «Рашистів» треба зупинити. А для цього слід більш детально виявити й розпізнати їх коріння, шлях і особливості формування, позиціонування на власних територіях та у світовому геополітичному просторі. Зупинюсь на цьому більш детально.

У сучасній літературі росіян-агресорів часто називають «орками». «Орки (англ. *Orcs* або *orks*) – це вигаданий вид або раса фантастичних істот, «варварів зі звіриними рисами» (<https://uk.wikipedia.org/wiki/>), які вилізли з непрохідних боліт, впали на коліна перед кочовою стихією (монгольської навали в 1237–1241 рр.), що руйнаційними хвилями накочувалась на європейські народи. Орки перейняли агресивний, завойовницький стиль і спосіб життя кочівників, їх жорстокість у ставленні до завойованих народів, ненажерливість у прагненні до здобичі, яку вони відбирали розбійницькими методами.

Ординські кочівники, зрештою, розсіялись в історичному просторі та часі; орки ж – залишились, створили власну державу, привласнили собі ім'я, історію та культуру сусіднього цивілізаційного народу – українців-росів й продовжили злочинну наругу над іншими племенами, народами, культурами. При цьому насильницьке завоювання вони називали «збиранням земель», «приєднанням», «освоєнням» чужих територій. Після розорення Київської Русі Андрієм Боголюбським, ця людність закріпила за собою цинічно вкрадену назву – «Росія», яка продовжили генетично успадковану загарбницьку природу кочових народів.

Як зазначалось, в різні часи різні народи не тільки воювали між собою, фактом є й те, що при цьому вони постійно вивчали одне одного, обмінювались культурними надбаннями. Більшість народів історично навчались одне в одного, об-

мінювались і збагачувались матеріальними та духовними надбаннями, рухались сходами прогресу. Цей процес здійснюється і сьогодні. Одностороннього руху в історії не буває. Народи-вчителі і народи-учні часто міняються місцями, а разом вони збагачують цивілізаційний процес, спрямовують його у конструктивно-зростаюче річище.

Неймовірно, але факт: росіяни з давніх часів є виключенням з цього процесу. Вони є винятком з історії. Адже ніколи, ні в кого і нічому не навчались. Від кочових племен вони перейняли тільки історичний негатив, основу якого складав тоталітарний спосіб організації життя, загарбання чужих територій та неможливі жорстокість, яка слугувала основним засобом їх утримання. Протягом тривалого часу в завойованих народів вони викрадали створену ними культуру, привласнювали, видавали за свою, хизувались перед світом нібито своїми власними культурними здобутками, насправді залишаючись дикунками, злочинцями. Так було впродовж їх потворної історії, в такому ж стані російський люд знаходиться і сьогодні.

Як писав Павло Штепа, посилаючись на американця W. H. Chamberlin, «...на москалів цілком не мали впливу три великі культурні рухи в Європі: ренесанс, реформація і Французька революція. До XIX ст. москалі не мали жодних культурних досягнень ані в літературі, ані в мистецтві. Також не мали і в науці та філософії здобутку, навіть приблизно рівного досягненням європейців. Не мали москалі своїх ані Данте XIV ст., ані Шекспіра XVI ст., ані Вольтера XVIII ст. Не зачепили Московщини і великі релігійні рухи Заходу. Москалі не мали навіть натяку на щось подібне, як Тома Аквінський, Лойола, Паскаль, Лютер, Кальвін чи Іван Гус. Навіть в XIX ст., в добу великого інтелектуального пробудження і розквіту культури в Московщині, московські революційні теоретики не цікавилися проблемою охорони громадянина від зловживань влади, але обговорювали виключно проблему – як ужити державну

владу для перебудови суспільства на колективістичне. Цей факт говорить дуже багато» [14, с. 53].

В духовному житті москалів, – підкреслював далі П. Штепа, – від найдавніших часів і до наших днів нічого не змінилось: ...москаль ХХ ст. є точною копією москаля Х ст., хіба з тою різницею, що дикун-москаль Х ст. своїм примітивним луком вбивав 2-3 людей за все своє життя, а дикун-москаль ХХ ст. може вбити водневою бомбою сотні мільйонів за кілька годин» [14]. Підтвердженням цих справедливих слів є дика, нічим не обумовлена військова агресія Росії в Україну. Десятки тисяч людських жертв, зруйновані міста і села, сплюндровані надбаня культури є красномовним свідченням здичавілості російських орд, яких упродовж віків загальнолюдська гуманістична хвиля, здається, навіть не торкнулась.

Унаслідуювши тоталітарний спосіб суспільної організації, російський люд постійно посилював його, на порядок перевершуючи ті норми і правила, які у свій час домінували в орді. Зміцнівши, вони усіляко намагались відмежуватись від свого історичного коріння, підкреслити свою самостійність, переконати світ у тому, що джерела їх людності беруть витoki з історії європейських народів і культур, першим серед яких була Київська Русь.

Про помітну ворожість, виявлену російським етносом до інших культур, можна вести розмову від часів сходження на вершину влади московського князя **Івана Калити (1288-1340)**. Це був хитрий, жорстокий і підступний правитель, наполегливий у досягненні своїх цілей. Він умів ладнати з татаро-монгольським ханом, не раз їздив в Орду, де заслужив прихильність і довіру. Ніби граючись з нею, неухильно прагнув до самостійності, розширення території свого князівства, до збирання російських земель навколо Москви (<https://calendate.com.ua/person/1215>).

Ще більш жорстокими були московські самодержці-садисти **Іван IV (Грозний)**, **Петро I** та **Катерина II**. Їх самодурство

не мало меж. Ці, як і наступні правителі, прагнули цілком і повністю упокорити завойований люд, підкорити його своїй волі. Предметом особливої зажерливості російських правителів була Україна. І це не випадково. Українці були в ті часи найбільш розвиненою людностю. Їх вирізняли такі риси, як високорозвинений розум і працьовитість. Вони мали багаті й родючі землі, природні ресурси тощо. Загарбати, підкорити, привласнити, привичаїти цей народ до покори було чи не найголовнішим прагненням ординських спадкоємців. На жаль, ця злочинна забаганка виявилась для ординців успішною. Поневолею українцям в імперії жилося коли б чи не найтяжче. Їх нещадно експлуатували, використовували у братовбивчих війнах, оббирали матеріально, знецінювали духовно. Сотні, а може, й тисячі обдурених українських діячів матеріальної та духовної культури – інтелектуалів, митців, військових, відомих і пересічних представників інших напрямів діяльності – переманювали до центру, залучали до служби імперському режиму. Тих, хто противився, або висловлювався на підтримку простої української правди, переслідували, засуджували, карали, знищували...

І все ж, як не важко жилося людям при царизмі, найбільшу жорстокість до них виявив російський більшовизм. Серед руйнівних подій та процесів післяжовтневого періоду, започаткованих і реалізованих більшовиками-ленінцями (далі – сталіністами), спрямованих проти українського народу, слід виокремити наступне: придушення національних намагаень українців щодо здобуття (проголошення, утвердження) державної незалежності України в період Української революції 1917 – 1921 рр.; знищення українського хлібороба (колективізація, винищення куркульства як класу, Голодомор); впровадження політики ідеологізації та русифікації, лукависті «культурної революції», гоніння та репресії проти діячів української культури, науки, освіти та просвітництва; післявоєнне хижачке, споживачке використання

українських природних ресурсів (вирубка закарпатських лісів, хижацьке вичерпування родовищ нафти та газу (Шебелинка, Дашава та ін.); масове виселення українців, зокрема з західних областей до Сибіру, Казахстану та в інші райони колишнього СРСР; цілеспрямоване винищення народних повстанців, борців за незалежність, членів ОУН і УПА; примусово-добровільне переселення української молоді для освоєння цілих земель, будівництва БАМу, освоєння Далекого Сходу; анти-господарська меліорація українських земель та хімізація народного господарства; тотальна ідеологізація («комунізація») суспільних процесів, особливо духовного життя суспільства; боротьба з релігією, тотальне насадження атеїзму; бездумне, науково не обґрунтоване будівництво Чорнобильської атомної електростанції на найчистіших, недоторканих куточках Полісся, на перетині підземних вод дніпро-деснянського басейну та зволікання урядовців щодо захисту населення України від радіаційної загрози.

Характерним при цьому є ескаляція насильства, злоби, ненависті до всього українського, національного, загальнолюдського. Жорстокість більшовиків щодо українського люду перевершувала всі минулі історичні вияви. Події в Україні розгортались карколомно. Залишаючи їх аналіз історикам, зверну увагу лише на те, що виснажені революцією, розгублені і голодні маси українців, особливо селянство, революційної більшовицької риторики про землю, заводи, демократію та свободу практично не сприймали. Вони переймались власним господарством й у перспективі «загального щастя» не вірили. Саме тоді більшовицька влада, як і у свій час царська, вдалась до нічим не обмеженого насильства, приниження, нейтралізації, відсторонення, залякування, переслідування та терору. Всіх незговірливих, хто не приймав радянської влади або боровся проти неї, як правило, ув'язнювали, масово виселяли на неосвоєні землі Сибіру та Казахстану, розстрілювали. Репресії здійснювались

переважно руками своїх же «братів-українців», обдурених масними обіцянками або рекрутованими із середовища колишніх злочинців.

«Завойовуючи Україну, вона (московщина – авт.) відстрілювала всіх, хто показав себе національно свідомим українцем. Знайшовши в кишені щось написане чи надруковане українською мовою, стріляли власника, не питаючись й імені. Зайнявши 10 лютого 1918р. Київ, москвини розстріляли понад 5 тисяч українців за один лише тиждень. ... «Брати» стріляли з гармат по Києву...» [13]. За оціночними даними (на підставі архівних матеріалів СБ України), від 1927 до 1990 р. в Україні було заарештовано понад мільйон осіб (з них понад 50% – українці), 545 тис. з них засуджені, у т. ч. щонайменше 140 тис. розстріляно. Крім того, від кінця 1920-х і до початку 1950-х років з України виселено 2 млн. 880 тис. розкуркулених селян і членів їхніх сімей (<https://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/>).

Одним із перших масових підступних (злочинних) дій більшовицької влади став процес коренізації, далі – культурної революції та колективізації, а ще далі – організації голоду та масових репресій. Розумна, працьовита, доброзичлива українська людність просто знищувалась. Більшовизм утверджувався в Україні багнетами новітньої радянської імперії в основному за прислужництвом українських (за походженням, а не за духом і волею!) зрадників-пристосуванців. Першими жертвами більшовиків стали щирі, віддані інтересам народу, патріотично спрямовані представники інтелігенції, організатори і керівники виробництв, відомі й видатні науковці, військові, політики, діячі культури, релігії, літератури і мистецтв – цвіт української нації. «...Щодо українізації, то це була просто большевицька пастка. Большевики використали її не тільки для того, щоб попередити національні рухи в ССРСР, але також для того, щоб виявити послідовних українських патріотів і потім знищити їх. Проводячи т. зв.

українізацію, більшовики вживали заходів, щоб через пресу, школу й кіно якнайбільше опоганювати минуле України, її традиції, а також якнайбільше скомпрометувати борців за її незалежність. Більшовики виставляли дореволюційну Україну, як країну крайнього примітивізму, відсталості в економічному і культурному житті, а борців за її визволення, як наймитів буржуазії, що хочуть знову поневолити українських робітників і селян. Саме в цьому періоді мають свій початок лайливі епітети на адресу минулого України та її видатних діячів: «хуторянщина», «шароварщина», «просвітанщина», «грінченківщина», «петлюрівщина» і т. ін. Деякі з цих епітетів мають на меті не тільки підкреслити відсталість України з погляду культури, а мають теж деякі суто політичні тенденції...» [2].

Дослідники виокремлюють такі основні напрями репресій: розгром троцькістської опозиції; ліквідація куркульства як класу; репресії за релігійні переконання; процес проти «Спілки визволення України»; боротьба зі «шкідництвом»; «єжовщина»; репресії в Західній Україні; репресії проти української інтелігенції; репресії проти військових та ін.

Не витримавши шаленого цькування, завершив життя самогубством український прозаїк, поет, публіцист, один з основоположників пореволюційної української прози **Микола Хвильовий (1893 – 1933)**; в одному з Карельських таборів був розстріляний карателями НКВС письменник, перекладач **Валер'ян Підмогильний (1901 – 1937)**; така ж доля спіткала засновника української модерної драматургії **Миколу Куліша (1892 – 1937)**, українського поета, літературознавця, полеміста, лідера неокласиків **Миколу Зерова (1890 – 1937)**. У соловецьких катівнях помер від тяжкої хвороби поет, письменник, громадський діяч **Євген Плужник (1898 – 1936)**. За фальшованою підозрою було заарештовано, ув'язнено, а згодом розстріляно українського драматурга **Леся Курбаса (1887 – 1937)**. Багато інших відомих діячів української

культури були страчені, померли в концтаборах чи вчинили самогубство, перебуваючи за пів кроку від арешту. Дехто з переслідуваних зумів уникнути найвищої міри покарання та вижити в тюрмах і концтаборах. Декому з них вдалося навіть втекти. Дехто, відбувши свій строк, перелицювався, став слухняним провідником сталінського режиму, інші після звільнення до кінця життя перебували в опозиції до радянського режиму.

Резонансним у державі став судовий процес проти «Спілки визволення України», за вироком якого термінами від 8 до 10 років ув'язнення було засуджено 45 відомих діячів української науки і культури, зокрема **Володимир Чехівський, Андрій Ніковський, Сергій Єфремов, Микола Павлушков, Володимир Дурдуківський, Всеволод Ганцов, Володимир Удовенко, Григорій Холодний, Володимир Підгаєцький**, багато інших відомих діячів культури, науки, літератури та мистецтва. У 1937-39 рр. 13 із 45 засуджених про справі СБУ осіб за рішенням різноманітних «трійок» було розстріляно.

Не менш кривавими стали репресії за релігійними переконаннями. Узагальнюючої статистики різних категорій священнослужителів загалом по Україні на сьогодні, на жаль, немає. Однак відомо, що лише в 1937 р. в Україні за неповною інформацією органами державної безпеки було репресовано 3 970 осіб за звинуваченням у «церковній та сектантській контрреволюції». Згідно з даними про оперативно-слідчу роботу органів НКВС УРСР з 2 червня 1937 р. по 15 січня 1938 р. було арештовано 8 246 осіб «церковників», у слідчому провадженні знаходилася 141 особа. У таборах НКВС СРСР загинули визначні церковні діячі – архієпископ **Чернігівський Пахомій (Кедров)**, єпископ **Ніжинський Дамаскін (Цедрик)**, єпископ **Прилуцький Василій (Зеленцов)**, архімандрит **Георгій (Смільницький)**, ігумен **Смарагд (Чернецький)**, ігумен **Єфрем (Кислий)**, ігумен **Савватій**, ієромонах **Михаїл (Корма)**, ієромонах **Інноцентій (Козько)**, священники **Гавриїл**

Павленко, Іоан Смоличев, Іоан Лабунцов, ієродиякон Місаїл (Стішковський) та величезна кількість як православних ієрархів, так і парафіяльних священиків, про долі яких ідеться в обласних томах науково-довідкового видання «Реабілітовані історією» (<https://uamoderna.com/md/babenko-atheism>).

З особливою жорстокістю в Україні проводилась більшовицька кампанія з ліквідації куркульства як класу. Куркуль – заможний селянин, трудівник, який мав певні статки, використовував найману працю; селяни, які відмовлялись підкорятись політиці більшовицької партії або продавати надлишки за цінами, що їх встановлювала більшовицька диктатура. За висновками ленінсько-сталінських ідеологів, вони розглядалися як «вороги радянської влади», які підлягали знищенню. З цією метою в Україну було надіслано близько 25-30 тис. робітників, так званих «істинних поборників соціалізму», які мали забезпечити партійне рішення будь-якою ціною. Ці чужі для України люди забезпечували проведення політики уряду з неймовірною жорстокістю. Про ті безчинства, які вони творили, люди згадують з жахом. При розкуркуленні у селян забирали все: землю, худобу, сільгоспреманент, продукти харчування, білизну, подушки, ложки, миски. Іноді з дітей зривали навіть панчохи та інший одяг, не говорячи вже про прикраси. Часто розкуркулення перетворювалося в барахольство, бо багато речей розкрадали активісти, які проводили «розкуркулення» заради наживи.

Тих, хто чинив найвпертіший опір, розстрілювали або масово вивозили в табори примусової праці на Північ чи до Сибіру. Решту позбавляли всієї їхньої власності, саджали у товарні потяги й вивозили за тисячі кілометрів на Північ, де їх скидали в необжитих місцях, нерідко без їжі та притулку. За роки колективізації в Україні було розкуркулено 200 тисяч селянських господарств. Понад мільйон українських селян було депортовано в райони Півночі, Сибіру і Казахстану.

Основна маса депортованих селян (серед них діти та старі) загинули на нових місцях, які були непристосовані до ведення сільського господарства і малоприсадибні для життя (<http://svatovo.ws/korolko/golodomor/famine6.html>).

Нічим не вмотивовану жорстокість більшовицькі загони виявляли до заможних верств населення. Вони принижували людей, грабували домашнє майно, відбирали або знищували домашніх тварин. Розкуркулення не можна оцінювати інакше, як злочин радянської влади перед українським народом. Під дамоклів меч розкуркулення в Україні потрапили сотні тисяч ні в чому невинних трудівників, справжніх господарів, які любили землю, щедро зрошували її своїм потом. Україна втратила значну частину найбільш працездатних, продуктивних і найбільш досвідчених господарів, що підірвало продуктивні сили українського села і стало однією з основних причин Голодомору-геноциду 1932-1933 рр.

Організований сталіністами-ленінцями Голодомор-геноцид 1930-х рр. закарбувався в пам'яті народу як найбільш жахлива сторінка української історії. Говорити чи писати про неї в роки існування СРСР було заборонено. Перші дослідження та свідчення очевидців публікувались за кордоном. Сьогодні він справедливо класифікується як акт геноциду українського народу, організований керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР шляхом створення штучного масового голоду. Як пише **Мирослав Прокоп**, «... ривезені з Росії кадри... стали рушійною силою в переведенні організованого грабунку українського села і довели до масового голоду. Голод цей мав стати для українських селян карою за чинений ними спротив. Він був організований порядком відбирання збіжжя відповідно до визначеного Москвою плану, а не відповідно до того, що селянин засіяв і зібрав. Оскільки запаси селянина були мінімальні і часто не досягали навіть того, що державна вимагала для себе, визначеного Москвою плану він виконати не міг. План,

переведений ригористично, був для селянина присудом неминучої смерті. Це останнє і було метою Москви. Інакше важко було б пояснити, чому видобувано з-під землі навіть малі запаси харчів, які були потрібні селянинові для збереження себе від голодової смерті, чому валено печі, а навіть висипувано готову їжу з глечиків. В таких умовах виснажене недоїданням і голодуванням (випадки голодової смерті в Україні траплялися вже від весни 1932 року) українське селянство не було спроможне до більшого спротиву, і почалося масове вимирання. ...Масове винищення українців відбувалось під гаслом обвинувачення в націоналізмі і приналежності до «підпільних організацій», що мали завдання «відірвати Україну від Росії...» [10, с. 37-39].

Переконали свідчення геноциду українського селянства наведені в книзі **Роберта Конквеста** «Жнива скорботи». Людей силоміць заганяли в колгоспи, відбирали майно, виселяли до Сибіру, Казахстану, до інших віддалених районів країни. Мільйонними смертями українського люду від голоду та хвороб, здається, кремлівські очільники не переймались. Їх цікавила «велика політика» – побудова соціалізму в українському селі. Це був справжній геноцид, спрямований на знищення найбільш дієздатних, працьовитих і відповідальних верств землеробського населення України. Як показала практика, така політика привела до суцільного занепаду сільськогосподарського виробництва. Країна лишилась без хліба. Мільйони людей загинули від голоду.

«Індустріалізація», «колективізація», «ліквідація куркульства як класу» та «культурна революція» супроводжувались жорстоким переслідуванням та репресіями. З цією метою більшовики розгортали систему виправних таборів, де знущались, катували, використовували на важких роботах сотні тисяч ув'язнених, більшість з яких були засуджені за фіктивними звинуваченнями. Систематичні знущання, приниження людської

гідності, виснажливі роботи, жахливі харчування та побутові умови – такою була реальність життя українського люду за більшовизму. Такою ж вона була після завершення Другої світової війни. Щоправда, деяке пом'якшення режиму у ставленні до України та українців відбулось в 70-80 рр. минулого століття. Однак його сутність залишилась незмінною.

Вершиною цинізму тодішньої імперської влади стала брехлива пропаганда щодо єдності братніх народів, дружби і взаємної підтримки, звичайно ж за провідною роллю російського «старшого брата». Неодмінно при цьому наголошувалось на керівній і спрямовуючій ролі КППС, єдності партії і народу, переваг соціалістичного способу життя над буржуазним. У більшості випадків заперукою «братерської єдності» народів слугували «озброєні загони партії», першим серед яких була така, дещо утаємничена організація, як КДБ.

Офіційною ідеологією та пропагандою російський народ оспівувався як справжній творець історії, який на своїх плечах у буквальному розумінні «витягував на собі» всі негаразди, які кидала на нас наша ж таки історична доля. Вважалося, що він вів за собою народи, керував процесами, був колективним наставником, організатором і вчителем народів, які входили до складу колишнього СРСР. І хоча вже в ті часи більшість громадян – партійних і безпартійних, вчених і пересічних – відчували фальш подібної установки, не вірили й відторгали її, люди мирились, періодично «підспівували» або ж мовчали, побоюючись переслідувань та прямих репресій. Дехто, щоправда, боровся. Їх переслідували, арештовували, засуджували, піддавали репресіям. Створена більшовиками-ленінцями компартійна система стояла, ознаки її майбутньої руйнації ледь проглядалися. І все ж вода камінь точить. Внутрішня ненависть людей до «компартійців», їх неприйняття міжнародною спільнотою, зрештою, дало свої плоди. «Розвинений соціалізм», що демонстрував «єдність», «підтримку на-

родом» рішень партії та уряду, єдино вірної «комуністичної перспективи» розпався як картковий будиночок від єдиного помаху руки напів-п'яного картяра.

Розпад СРСР, здавалося б, відкрив нову сторінку вільного, рівноправного спілкування народів і культур. Як виявилось, це стало такою ж ілюзією, як і всі попередні. Нове керівництво Росії виношувало ідеї відродження панування російського народу над територіями, народами і країнами, які утворились на теренах колишнього СРСР. І хоча ці території історично належали корінним народам, російська влада вважали їх своїми. У привласнення чужого насильницьким (ідеологічним і військовим) способом корінь «рашизму», його злочинна сутність.

Головним ідеологом сучасного «рашизму» став московський лже-політолог, людина без належної професійної освіти, цинічний фантазер, публіцист фашистського толку та неоевразійства **Олександр Дугін**. І що характерно, в епіцентрі його конструкцій, знову ж таки, опинилась основна республіка колишнього СРСР – Україна. Ненависть і заздрість, з якою вдивлялись росіяни в українську зростаючу і квітучу реальність, зрештою, знайшла відображення в «теорії» й невдовзі вибухнула агресією. Захоплення Луганської і Донецької областей, анексія Криму, а далі – повномасштабне вторгнення стало вершиною їх цинізму у ставленні не тільки до України, а загалом до всієї світової спільноти, до людності як такої. Тут таки й сформувалась злочинна когорта «рашистів», досить чисельна частка населення Російської Федерації, яка стала ворогом для всього цивілізованого людства.

Справжню ціну означеної «єдності», обличчя і авторитет «старшого брата» більшість з нас побачили тільки зараз, після розпаду СРСР, чисельних міжнаціональних зіткнень громадян, що раніше входили до складу «єдиного радянського народу», а особливо – після вторгнення росіян в Донецьку та Луганську облас-

ті України, анексію Криму, початку так званої «спеціальної операції», насправді ж повноформатної війни Російської Федерації проти України, розв'язаної у лютому 2022 року. До України, як і в деякі інші колишні союзні республіки, прийшов лютий ворог – дикий, підступний, злочинний «русский мір», який приніс з собою масові вбивства ні в чому невинних людей, руйнацію промислових підприємств та житлових комплексів, приватних будівель, побутової інфраструктури, закладів освіти і культури, лікарень і дитячих установ, власне, всього того, що було створене працею і розумом людей, складало їх добробут і надбання у всіх сферах матеріальної і духовної діяльності.

Досить довго напівсвідомо ми звинувачували у цьому президента Путіна та його уряд. Прозріння прийшло пізніше: агресію організували й здійснюють не тільки Путін та його поплічники, але й переважна більшість «росіян», які генетично ненавидять українців (як і всіх іногородців), споконвіків вибудовують свій добробут на крові поневолених народів.

Переважна більшість росіян досі фанатично вірить у свою «героїчну ординську-царсько-більшовицьку історію», «комуністичну доктрину», перелицьовану, витлумачену більшовиками в дусі традиційної шовіністичної «російської ідеї», хибної ідеї своєї історичної місії «визволителів людства» від одвічного «світового зла», «провідників у світ справедливості і свободи». Насправді в їх душах пульсує генетично зрошена ординська, у стократ підсилена більшовицька мрія про «панування над світом».

Сучасний вільний світ вони трактують не інакше, як «світ насильства над особистістю», що приховує у собі низку загроз і суперечностей: високі податки, надмірну бюрократизацію, насаджування квот щодо мігрантів, моральну розбещеність, нівелювання культурної ідентичності та інші. Мало хто з сучасного російського люду здогадується, що все це й багато інших негативних явищ є просто видозміненою формою комуністичної ідеології,

так званим «насильницьким комунізмом», який у такий завульований спосіб уже сповна заволодів світом, обдуривши тих, хто думав, що з комунізмом уже покінчено. Майстерно трансформована «ідея російського комунізму» все ще міцно сидить в душах більшості населення цієї країни, роз'їдає її середини, спонукає до агресії.

«Насильницький комунізм», що вирів на російському ґрунті, є насправді демонічною силою історії, її неподоланим вселенським злом. Більш ніж сімдесятирічне безальтернативне існування на «розчищеній від вільнодумства» території колишнього СРСР дозволило йому захопити великі масиви загальної світової спільноти, проникнути й укріпитись у міжнародні організації, очолити низку міжнародних рухів, увійти до системи освіти, науки і культури, органів міжнародного правосуддя та влади великих держав. Ця ідея спалювала віками усталені моральні пріоритети та цінності. Вона повсякчас загострює конфлікти, насаджує хаос в економіці та політиці, руйнує релігію маніпулює законами, контролює ЗМІ й навіть підтримує міжнародний тероризм.

Зрощена на ординській генетичній спадщині, насильницькій царській та більшовицькій історії, одурманена злякисними ідеями «комунізму», інфікована алкогольною отрутою переважна частина російської людності стала заручником історії, політики та ідеологічної практики злочинної влади, кинулась у вир насильства та зловживань... Звідси й виростає нелюдська жорстокість, витончені знущання, насильство і наруга над жінками, людьми похилого віку, дітьми та військовополоненими. На запитання, чи була в цих виродків мати, чи є в них душа, сумління, прості людські цінності, чи зможуть вони далі жити в людському середовищі, відповідь зрозуміла: не було, немає й у принципі не може бути сьогодні. Це звірі, потвори, яким немає місця в історії!

Кожна тварина (звір) має свою назву. Має її і цей проклятий Богом і людьми народ. Вони – «рашисти», «орки», «фашисти», «окупанти», «нацисти», «загарбники», «терористи», «мародери». Так називають в Україні армію Російської Федерації, яка вторглася в Україну 24 лютого. Лев Гумільов назвав їх «потворним етносом», президент США Рональд Рейган – «імперією зла», президент Володимир Зеленський – «воюючими подонками», китайський лідер, який погидував сидіти з Путіним за одним столом, назвав його «цуциком без зубів». Європейські політики порівнюють поведінку російських військ із гітлерівськими підрозділами СС. Фашистами подекуди себе називають і самі російські солдати. І це відповідає їх сутності: вони – «нелюди» – не люди!, які не мають права жити в людському середовищі. Їх місце серед звірів, у дикій природі, в ізоляції від людей, від цивілізації, від культури.

Така жорстка оцінка «рашистів» основана на крові, яку щоденно п'ють російські загарбники з українців, увірвавшись й окупувавши українські території. Й навряд чи вона зміниться в найближчі декілька десятиліть. Путін і його кліка надовго посварили народи, які, хоч і в суперечках та частих сутичках, але ж якось-таки жили в цьому геополітичному просторі. Українці в ньому були народом пригнобленим, росіяни – домінуючим, українці терпіли, росіяни жорували, українці створювали, росіяни привласнювали. Багато хто намагався змінити ситуацію на краще. Були й такі, що боролись. Нинішня агресія вивітрила будь-які наміри та сподівання. Біль, яку щоденно наносять «рашисти» українському люду, виключає прощення. Злочинці мають бути покараними, рани – залікованими, збитки – відшкодованими. «Рашизм» і злочинне насильство, які вони все ще здійснюють над окупованими народами, мають назавжди щезнути з історії. Наша перемога наближається. Міжнародний трибунал очікує. І тільки тоді, можливо...

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андреев Н.** Обыкновенный расизм: Заметки на полях милитаристского сочинения (По поводу статьи К. Раша «Армия и культура»). *Огонёк*. 1990, № 8, с. 8.
2. **Ващенко Г.** Виховна роля української подсовєцької літератури». *Визвольний шлях*. Т. 1-6. - Лондон, 1957. с. 22
3. **Гарин І.** Почему расизм страшнее фашизма. *Новое время*. 19 серпня 2015.
4. **Горбулин В.** Как победить Россию в войне будущего. Киев: Брайт Букс, 2020. 256 с.
5. **Горбулін В.** Україна стала ключовою державою протистояння Заходу і України. *Урядовий кур'єр*. 2017. 8 лютого (№ 24).
6. **Дорошенко К.** «Русский мир» – ересь чи неонацизм? *Suspilne.media*. 31.03.2022
7. **Кізілов Є.** Зеленський: Слово «рашизм» увійде в підручники з історії в усьому світі. *Українська правда*. 23 квітня 2022.
8. **Кривдик О.** Рашизм. *Українська правда*. 2010. 18 травня.
9. Обыкновенный расизм: Путин хочет стребовать с Украины газовый аванс [Архівовано 23 березня 2014 у Wayback Machine.] (рос.)
10. **Прокоп М.** «Україна і українська політика Москви». *Сучасність*. 1981.
11. Рашизм URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рашизм>
12. Світлевська А. Це не блеф: чи дозволять Путіну натиснути на ядерну кнопку. URL: <https://www.unian.ua/politics/putin-pogrozhuje-yadernoyu-zbroyeu-chi-dozvolyat-yomu-natisnuti-na-yadernu-knopku-11987310.html>
13. **Штепа, Павло.** Московство. 4-те вид. – Дрогобич; Львів: Видавнича фірма «Відродження», 2003. – 416 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000630>
14. **Штепа П.** Українець і москвин. Дві протилежності Дрогобич. Вид-во «Відродження». 2010. 398 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shtepa_Pavlo/Ukrainets_i_Moskvyn_dvi_protylezhnosti/

REFERENCES

1. **Andreev N.** (1990). Ordinary rashism: Notes on the margins of a militaristic essay (Regarding the article by K. Rush "Army and Culture"). *Ogoniok – Light. no. 8, p. 8.* [in Ukrainian]
2. **Vashchenko, H.** (1957) The educational role of Ukrainian post-Soviet literature. *Vyzvolny shlahk – Liberation path. T. 1-6. p. 22.* London. [in Ukrainian]
3. **Garin I.** (2015). Why rashism is worse than fascism. *Novoje vriemia – New time. 19 september.* [in Ukrainian]
4. **Gorbulin V.** (2020). *How to defeat Russia in the war of the future.* Kyiv: Bright Books. . [in Russian]
5. **Horbulin V.** (2017). Ukraine has become a key state in the confrontation between the West and Ukraine. *Uriadovyi kurier – Government Courier. February 8 (No. 24).* [in Ukrainian]
6. **Doroshenko K.** (2022). "Russian peace" – heresy or neo-Nazism? *Suspil'ne media – Social media. 31.03.2022* [in Ukrainian]
7. **Kizilov E.** (2022). Zelensky: The word "racism" will enter history textbooks all over the world. *Ukrains'ka Pravda – Ukrainian Pravda. April 23.* [in Ukrainian]
8. **Kryvdyk O.** (2010). Racism. *Ukrains'ka Pravda – Ukrainian Pravda. May 18.* [in Ukrainian]
9. Obykovenennyi rashizm: Putin hochet strebovat s Ukrainyi gazoviyi avans [Arhivovano 23 bereznia 2014 u Wayback Machine.]
10. **Prokop M.** (1981). Ukraine and Moscow's Ukrainian policy. *Suchasnist' – Modernity.* [in Ukrainian]
11. Racism URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Racism> [in Ukrainian]
12. **Svitlevska A.** (2022). This is not a bluff: will Putin be allowed to push the nuclear button. *UNIAN, 22.09.2022* (URL: <https://www.unian.ua/politics/putin-pogrozhuje-yadernoyu-zbroyeu-chi-dozvolyat-yomu-natisnuti-na-yadernu-knopku-11987310.html>) [in Ukrainian]
13. **Shtepa P.** (2003). *Moscowness*. Drogobych, Lviv. Vidrodzhennia 416 P. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000630> [in Ukrainian]
14. **Shtepa P** (2010) Ukrainian and Muscovite. Two opposites. *Ukrayinets' i moskvyn. Dvi protylezhnosti.* Drogobych. Vidrodzhennia. 398 P. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shtepa_Pavlo/Ukrainets_i_Moskvyn_dvi_protylezhnosti/ [in Ukrainian]